

Willy Falch på talerstolen. Foto: Kjell Endresen

Fanebærer nesten hele livet

ASGEIR LODE

-En sterk mann?

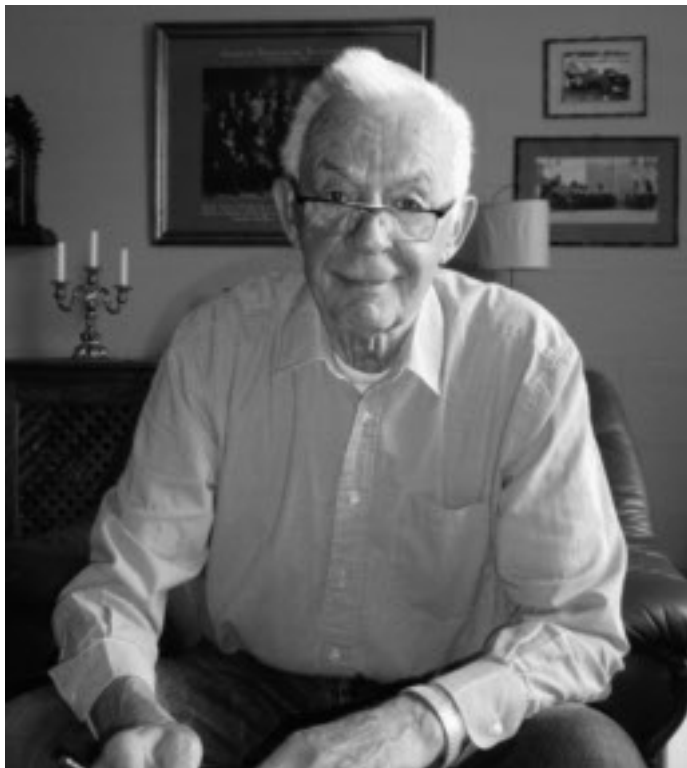
Willy Falch tygger litt på påstanden.

-Sterk og sterk? sier han og tygger på det.

-Det kommer an på hva som menes med det? Forresten er jeg 84 år, sier han og svarer som om det er han som stiller et spørsmål. Så tenker han litt, og så kommer det:

- Jeg har gjort det jeg alltid har ment var riktig for fellesskapet i Stavanger Grafiske Forening og for medlemmene i Norsk Grafisk Forbund. Men jeg vil ikke være med på at jeg noen gang kunne oppfattes som diktatorisk, egenrådig eller selvopptatt. Det vi har kjempet for, har vi alltid ment var til det beste for medlemmene og faget vårt, sier han og ser ut vinduet i huset til Stavanger Grafiske Forening på Vestre platå.

Der er han forresten nærmest en del av inventaret. Nei, han er ikke her i helgene vanligvis, men han innrømmer at han er innom ofte. Nesten daglig, er det mange avgåtte typografer som vil mene.

Willy Falch. Foto: Asgeir Lode.

For typografer i Stavanger er Willy Falch et begrep og en institusjon. Selv om det er en god del år siden han satt i førerretet og valset opp med disponenter, administrerende direktører og kravstore redaktører, redaksjonelle forhandlingsledere og kjepphøye journalister i Stavanger Aftenblad og Norsk Journalistlag og la ut snubletråder og feller for dem i forhandlinger om tilpasninger og overgang til dataalderen tidlig på 1980-tallet og før den tid, så er det

heller ikke i dag mange i Stavanger Grafiske Forening som ikke vet hvem Willy Falch er, selv om mannen i 2014 rundet 84 år. For Falch'en har liksom alltid vært her. Når han sitter i skinnsofaen i 2. etasje i eiendommen til Stavanger Grafiske Forening på Vestre platå i Stavanger og nipper til kaffekoppen og smaker på et wienerbrød, så er Falch'en en lun kar.

-En godmodig mann, en rakrygget og prinsippfast person som alltid har tenkt mest på fellesskapet. Det er skussmålet han får fra gode kolleger. Han har alltid visst hva han vil og veien dit. Han har hatt motstandere, men ingen fiender. Willy Falch er for godmodig til å få fiender. Og så har han gått i demonstrasjoner og i tog.

Hvor mange 1.mai-tog han har gått i, vet han knapt selv, men det er de fleste siden 1945.

Læregutt som 15-åring

Han er født i 1930. Som 15-åring begynte han i lære. Dette var i oktober 1945, altså fem måneder etter at 2. verdenskrig sluttet.

-Dette var en turbulent tid. I begynnelsen var jeg ærendsgutt og gikk rundt i de mange trykkeriene i byen. Jeg likte å snappe opp ting og lære. Så plutselig bød anledningen seg for meg, og jeg fikk lærlingeplass etter blant annet å ha banket på døren hos Litografen.

-Jeg har alltid likt å lese. Under krigen var det mangel på bøker. Hjemme var jeg med på å legge grått papirbind på bøkene vi hadde.

-Mor sa: Prøv å komme deg inn i lære som bokbinder, du som er så opptatt av bøker.

-Det var bokbinder jeg hadde lyst til å bli. Men da Litografen ga meg tilbud om lærlingeplass som trykker, takket jeg ja og begynte i slutten av september eller be-

*Stavanger Lithografiske Anstalt ca 1953: Willy Falch i arbeid ved settekassen.
Foto: Grafisk forening.*

gynnelsen av oktober i 1945. Jeg kan huske den første jobben jeg hadde. Da var jeg så liten av vekst som 15-åring at jeg måtte ha en skammel å stå på for å nå skikkelig opp til settekassene.

-Bli heller typograf

Bedriften Litografen hadde ikke settemaskiner den gang. Alt ble satt for hånd. Å stå og strekke seg for en liten ungdom, var krevende. Der og da fikk jeg hjelpen og de rådene jeg trengte av en svær og myndig, snill og eldre faktor.

-Du som er så liten og tynn. Du bør heller bli typograf, ikke trykker! Det var rådet han ga meg, og det kom vel

med. Den gang var læretiden i utgangspunktet fem år. Jeg ble ferdig etter fire år, så jeg fikk tatt svennebrevet da jeg var 19 år, og før jeg måtte dra i førstegangstjeneste i militæret.

Da hadde unge Willy forresten fått jobb i avisen 1. Mai, altså dagens Rogalands Avis. Men så måtte Willy Falch ut i det militære. 10 måneder i Tysklands-brigaden ventet den unge typografen.

-Jeg meldte meg inn i Stavanger Grafiske Forening før jeg dro. Ting måtte jo avklares med fagforeningen. Jeg tenkte på hvilke rettigheter jeg ville ha når jeg kom tilbake fra tjenesten i Tysklands-brigaden, for det var jo fagforeningen som bestemte inntak av typografer i bedriftene. -Var det sånn det foregikk?

Styrt inntak

-Inntak av lærlinger hadde alltid Stavanger Grafiske Forening en klar formening om. Som oftest har det skjedd i forståelse med arbeidsgivere og bedriftsledere opp gjennom årene. Slik har det alltid vært, siden foreningen så dagens lys i 1882. Det har ingen hensikt å utdanne ungdom til jobber som ikke finnes. Hva skulle vitsen være med det? sier Willy Falch og ser rett fram med sikkert blikk.

-Falch'en har vært med i styret i Stavanger Grafiske Forening i 40 år. Han har vært formann i 35 år. Det mannen ikke vet om den lokale foreningen og dragningene og debattene i Norsk Grafisk er ikke verd å vite. De kampene han har vært med på å kjempe og vunnet er ikke få heller. -Men det er ikke alle kampene som trengs å vinnes, men det er viktig å vinne de viktigste slagene og krigen, kunne

han ha sagt. For dette er nemlig også en hel del av den stolte historien til den eldste fagforeningen i Stavanger. Foreningen har vunnet en del viktige slag, nemlig.

Fortropp for fremskritt

Stavanger Typografiske Forening som den het i starten, er den eldste fagforeningen i byen. Medlemmene var ikke bare de første, de var også pionerer på flere områder. Fagforeningen ble stiftet fordi medlemmene ville stå samlet og hjelpe og støtte arbeidskamerater som ble syke, fellesskapet og foreningsmedlemmer ønsket å opprette en reisekasse for reisende typografer, de ønsket å opprette ordninger for begravelseshjelp til ektefeller til avdøde typografer, og medlemmer tok også til orde for å bedre arbeidsmiljøet i de forskjellige trykkeriene i Stavanger der støv, skitt og farlig blydamp hørte til hverdagen.

Stavanger Typografiske Forening gikk i bresjen for kravet om anstendige arbeidstider, som 8-timersdagen. Den kjempet for lærlingeordninger som både arbeidsfolk og bedrifter kunne leve med.

-Det har aldri hatt noen hensikt å ha et lærlingeinntak som er så stort at det ikke finnes arbeidsplasser til unge mennesker når de har tatt fagbrev. Det har typografer alltid ment. Hva skulle være feil med et slikt standpunkt, forresten? spør Willy Falch.

Og typografene i Stavanger var forut for sin tid også når det gjaldt kravet om forbedret renhold i bedriftene. På 1880-tallet og godt inn i forrige århundre var det så som så når det gjaldt forebygging av støvplager, farlige gasser og væsker på arbeidsplassene. Kravet om bedring i renhold

ble en kampsak så tidlig som i 1893, og striden fortsatte fram til 1896. Typografene og fagforeningen sendte skriftlige klager til bedriftsledelse, sjefer og disponentene. Det gikk rundt lister underskrevet med fullt navn i trykkeri-bedriftene.

I de tider var ikke det uten risiko. Men typografene fikk innrømmelser fra arbeidsgiverne litt etter litt, i alle fall i Stavanger. Men typografene i hele Norge måtte vente like til 1915 før hovedstyret i fagforeningen tok kravet om bedret renhold i bedriftene opp i hovedstyret!

Da hadde før lengst Stavanger Typografiske Forening fått sin egen fane. Den var klar så tidlig som til folketorget 17. mai i 1892. Den første fagforeningen i Stavanger visste å markere seg så pass tidlig. Dette var fem år etter stiftelsen av Det norske Arbeiderparti (Ap) i Arendal i 1887 og sju år før Landsorganisasjonen (LO) så dagens lys, bare så det er nevnt.

Først ute med krav om ferie

-Vår forening var også den som først reiste kravet om ferieordning for våre medlemmer, sier Willy Falch.

-Dette spørsmålet kom opp alt i 1880-årene. Da var ordningene slik at hver og en måtte søke arbeidsgiverne om en uke ferie - fra år til år. Det var altså ingen automatikk i at en arbeidstaker skulle få ferie.

Den som var igjen på jobb når en arbeidskamerat hadde ferie en uke, måtte forplikte seg til å jobbe en time overtid hver kveld. Dette irriterte folk i trykkeriene. Dette toppet seg i 1899. Sinnene kom i kok, og det ble aksjoner. Reaksjonen ble at ingen organiserte ved de grafiske be-

driftene i Stavanger tok ferie i 1899.

Striden om ferie rullet videre fram til 1907. Da ble denne reformen tariffestet, og etter tariffforhandlingene i 1919 fikk typografene innvilget 14 dagers ferie.

A-trykk ca 1959: Willy Falch i arbeid ved settemaskinen.
Foto: Grafisk forening.

Krav om minstelønn

Kravet om garantert minstelønn ble også en fanesak for typografene i Stavanger. Alt i 1880-årene dukket kravet om en minstelønn på 16 kroner per uke opp. Det skulle gå mer enn et tiår før typografene i Stavanger fikk gjennomslag.

27. mai 1898 undertegnet tillitsvalgte for typografene den første tariffavtalen om minstelønn. Det skjedde i Stavanger.

-Det var uhyre viktig for vårt fag å få gjennomslag for nettopp dette kravet. Typografi var et minstelønnsfag, husk det. I Stavanger var det også slik at de rike bedriftene og de rike avisene var de første til å innvilge kravet om garantert minstelønn. Det var slettes ikke slik at alle grafiske bedrifter og trykkerier fulgte etter samtidig, men etter hvert ble ledelsene ved alle grafiske bedrifter og aviser klar over at ingen typografer ville påta seg å jobbe under satsene for garantert minstelønn, sier Willy Falch..

Tidlig tillitsmann

-Da du kom hjem fra Tysklands-brigaden, hvor fikk du da jobb?

-Jeg fikk tillatelse fra foreningen til å søke arbeid hos Aktietrykkeriet. Jeg skiftet altså arbeidssted og begynte å jobbe med en settemaskin. Omkvedet lød da som så: "Unge folk må få lov til å være med i en utvikling". Slik ble det en tid.

Så fortsatte yrkeskarrieren i bedriften A-Trykk. Der ble jeg værende i 3-4 år, og så fikk jeg meg jobb i Stavanger Aftenblad. Deretter gikk ferden videre til Rogalands Avis, videre tilbake til Litografen og til sist tilbake til Aftenbladet.

-Når våknet interessen for tillitsverv og aktivt arbeid som tillitsmann?

- Det kom vel nokså fort etter at jeg fikk lærlingekontrakt. Som læregutter ble vi behandlet veldig godt av kolleger i fast arbeid. Eldre kolleger så at unge folk måtte rekrutteres og læres opp til fagpolitiske verv og tillitsmannsarbeid. Så dette ballet bare på seg for min del.

-I 1954 takket jeg ja til et tilbud om å bli valgt til

styremedlem i typografforeningen i Litografen, sier Willy Falch.

Året etter ble Falch'en like godt valgt til leder for den grafiske foreningen ved A-Trykk.

-På denne tiden var det forresten tre forskjellige forgreninger for typografifaget . Det var en forening for typografene, det fantes en forening for litografene og en bokbinderforening. Så sent som i 1981 fikk vi slått disse tre sammen.

- Husk på at Stavanger i flere tiår var å betrakte som den grafiske hovedstaden i Norden. Byen hadde mange trykkerier som var beskjeftiget med trykking av iddiser til hermetikkindustrien, byen hadde fire aviser og mange trykkerier. På det meste hadde den grafiske foreningen et medlemstall på rundt 1000 personer her i Stavanger. Bare daværende Jern & Metall var større på den tiden, minnes Willy Falch. Nå er medlemstallet rundt en tredjedel av hva det en gang var.

-Hva har vært kjennetegnet for medlemsmassen i Stavanger Grafiske Forening opp gjennom årene?

-Samholdet og disiplinen på arbeidsplassene og samholdet og solidariteten enkeltmedlemmer imellom. En for alle, alle for en, med andre ord. Det har bare blitt slik, fordi typografer i alle år har jobbet tett sammen. Arbeidsprosene har hengt nøye sammen , som kjeden rundt et tannhjul. Kolleger har kommet tett innpå hverandre, og i alle år har kolleger hatt mye sosialt sammen også utenfor arbeidsplassen. Dette utviklet seg til også å bli fellesskapsbånd mellom familier. Vi var sammen i hverdag, fritid og fest, så å si. Akkurat dette har det blitt litt mindre av de siste årene, forresten, vedgår Willy Falch.

Aftenbladet ca midten av 60-tallet: Willy i arbeid ved settemaskinen.
Foto: Grafisk forening.

-Vi har også vært våkne for internasjonale impulser. Med medlemskapsboka kunne typografer fra Norge f.eks. reise til andre land og få seg arbeid, og typografer fra andre land kunne komme til Norge og forsøke å få jobb i våre bedrifter. Medlemsboka i grafisk var utgangspunkt for å kunne søke om reisetilskudd hvis en typograf ønsket å skaffe seg utvidet kunnskap i utlandet. Dette var noe foreningene satset på fordi typografifaget ikke kjente landegrensene.

Ny utfordring med data-alderen

-Så var det vel også slik i flere hundre år at typografien og faget egentlig ikke utviklet seg så veldig mye fra da Johann Gutenberg fant opp trykkerikunsten i 1439 til 1980-tallet da dataalderen gjorde sitt inntog i trykkeriene, i grafiske bedrifter og i avisene?

-Det er klart at med fotosettemaskinene og dataalderen ble det et veiskille. Vi så nok at noe var i ferd med å skje, og at dette nye ville bli en stor utfordring. Noen mente at typografene måtte gi etter i noe og gi slipp på litt av det som hadde vært soleklare faglige enerettigheter for typograffaget.

For avisene kom dette først og tydeligst fram i det som Høyesterett fastslo i den såkalte filmsatsdommen fra 1966. Den dommen slo fast at bare typografer hadde retten til å betjene de maskinene som brukes til å fremstille filmsats, altså papirsatsen som ble vokset på den ene siden og så montert opp på brettene som ble formet som avissider, og som ble avfotografert og så ført over på trykkplater. Disse ble så montert på trykkvalsene i avistrykkeriene, og så

kom de ut som ferdige avissider og aviser.

-Det var egentlig her den store diskusjonen begynte mellom typografer og journalister. Mens typografene i aviser som Stavanger Aftenblad brukte cicero-mål og tapetkniv når de laget layout og avissider, og redaksjonelle folk bestemte hva som skulle være toppsaker og oppslagsbilder, ble diskusjonen mer og mer et spørsmål om hvem som skulle bestemme hva, og hvordan en avisside skulle se ut og hvem som skulle ha siste ord når det gjaldt presentasjon.

Journalistene laget slagordet "Layoutén er vår". Vi typografer mente det samme, og så ble dette nesten en slags skyttergravskrig. Mange medlemmer i begge leire mente at det ikke skulle gis ved dørene i det hele tatt. Visst ble det sjau! innrømmer Willy Falch.

Han og forhandlingslederen i Norsk Journalistlag, Tore Sjølie, forsøkte å løse flokene. De satt i flere møter og prøvde å finne kompromisser, men holdningene var steile i begge leire. Og oppi alt dette lurte avisledelsene i bakgrunnen og la ut snubletråder for både journalister og typografer i såkalte forhandlinger som fikk navn som oppklaringsutvalg, men som mest lignet på skumringsutvalg der partene ble spilt ut mot hverandre i en ørkesløs strid. Framdriften for å kunne ta i bruk de nye dataverktøyene ble en møysommelig affære som skulle ta mer enn et tiår å få på plass på et vis. De siste mediebedriftene som til slutt fikk adgang til å gjøre seg nytte av den nye teknologien, var de rike avisbedriftene, altså de som kunne kjøpe seg fred hos både typografer og journalister med romslige lokale lønstillegg. Det er i alle fall det flere me-

Willy Falch og Øystein Hansen ved kontorpulten i 1995 i forbindelse med at Willy går av. Foto: Grafisk forening.

dievitere vil mene i dag. Noen mener til og med at typograferne egentlig har klart å beholde mye av kontrollen fremdeles.

-Vi typografer ble kanskje overkjørte til slutt, for nå eksisterer ikke fotosatsmaskiner lenger i avisredaksjonene. Stoff brekkes om på dataskjermer. De kan i prinsippet alle eie og betjene. Nå leser ungdom mer på smarttelefoner, på lap-topper, i e-bøker enn i trykte aviser og bøker, sier Willy Falch.

-Og en ting er klart for meg, så la det være sagt: I dag, når så å si alle skal være sin egen formgiver - og for den saks skyld journalist, ja, så er det mye dårlig formgivning. Skrift og layout skal være godt for øynene. Jeg synes det er mye venstrehandsarbeid i forhold til det som vi fagfolk er flasket opp med. I dagens aviser skal alt stoff og alle bilder inn i bokser og lages på mal. De fleste avis-sidene er mer eller mindre like. Det samme er bildebeskjæringene. Bare ta en titt på Schibsted-aviser som Aftenposten, Bergens Tidende, Fædrelandsvennen og Stavanger Aftenblad. Det er ikke store forskjeller å spore i layout og i utvalget av hva som skal være toppoppslag i den mediefamilien.

Kanskje gjelder det også i det som mange kaller kjapp-kjapp-journalistikken på nettet. Mye har gått tapt på veien, og det er trist, sier Willy Falch.